

Tekijän-
oikeuden

KOPIRAITTI

Reitti
tekijänoikeuteen

Tekijänoikeuden ABC

Tämä esite sisältää perustietoa tekijänoikeuksista. Esitteestä löytyy myös vastauksia koulumaailman tekijänoikeuskysymyksiin.

Kopiraatti on tekijänoikeusjärjestö Kopioston ja opetus- ja kulttuuriministeriön tuottama tekijänoikeusopas. Lisätietoja tekijänoikeuksista sekä lisää esimerkkejä teosten oppilaitoskäytöstä on saatavilla Kopiraitin verkkosivuilta www.kopiraatti.fi.

Tervetuloa tekijänoikeuden maailmaan!

Mitä tekijänoikeus on?

Tekijänoikeus on luovan työn suoja. Elokuvia, musiikkia, kirjoja tai sarjakuvia ei synny ilman tekijää. Tekijänoikeus antaa tekijälle yksinoikeuden määrätä omasta työstään – luovan työn tuloksesta. Tekijä saa päättää, mitä teoksellaan tekee: pitääkö teoksen itsellään vai myykö sen ja millä hinnalla. Tekijät saavat tulonsa teosten ja niiden käyttöoikeuksien myymisestä. Tekijänoikeus on edellytys sille, että luovalla työllä voi elää ja että syntyy uutta sisältöä.

Oletko jo käynyt Kopiraattilan koulussa?

Kopiraattilan koulu on pelillinen verkkomateriaali tekijänoikeuksien oppimiseen ja opettamiseen. Maksuttomasta verkkomateriaalista löytyy jokaiselle ikäryhmälle ja koulutusasteelle omaa pelillistä ja pedagogista materiaalia.

www.kopiraattila.fi

Lisätietoja tekijänoikeusjärjestö Kopiostosta ja tekijänoikeusluvista www.kopiosto.fi

Tarkista Kopioston verkkosivuilta myös, mitkä kopiointi- ja opetustallennusluvat koskevat omaa oppilaitostasi.

Mitä tekijänoikeus suojaa?

Tekijänoikeuden suojan kohteena on kirjallinen, suullinen tai taiteellinen teos – itsenäinen ja omaperäinen luovan työn tulos. Tekijänoikeus suojaa teoksen ulkomuotoa ja ilmaisutapaa.

Teoksia ovat esimerkiksi kirjat, artikkelit, sävellysteokset ja nuotit, piirustukset, maalaukset, valokuvat, näytelmät, elokuvat, tv-ohjelmat, tietokoneohjelmat, tietokannat, kartat, rakennukset sekä taideteollisuuden tai -käsityön teokset. Teoksen käyttötarkoituksella tai taiteellisella tasolla ei ole merkitystä, kuten ei myöskään sillä, millä tekniikalla tai materiaalilla teos on toteutettu.

Mitä tekijänoikeus ei suojaa?

Tekijänoikeus ei suojaa teoksen sisältämää tietoa, ideaa, aihetta, juonta tai rakennetta. Niitä saa käyttää vapaasti, kunhan ilmaisutapaa ei kopioida.

? TEOSKYNNYYS

Teoskynnyksen katsotaan ylittyvän, jos kukaan toinen ei päätyisi samaan lopputulokseen ryhtyessään vastaavaan työhön. Teoskynnys ylittyy, kun teos on riittävän itsenäinen ja omaperäinen.

Tekijänoikeus on edellytys sille, että luovalla työllä voi elää.

TIEDON JA IDEOIDEN HYÖDYNTÄMINEN

Teoksissa olevia tietoja, teorioita, menetelmiä, juonia ja ideoita voi hyödyntää omassa opetusmateriaalissa. Esimerkiksi taulukkomuotoisten mitaustulosten tai alalle tavanomaisten selittävien piirustusten ei ole katsottu ylittävän teoskynnystä, joten niitä voi vapaasti käyttää. Yksittäinen matematiikan tehtävä ei yleensä ole riittävän itsenäinen ja omaperäinen saadakseen tekijänoikeuden suojan, mutta useasta tehtävästä laadittu kokonaisuus saattaa ylittää teoskynnyksen.

Miten tekijänoikeus syntyy?

Tekijänoikeus syntyy samalla kun teoskin. Suojaa saadakseen teoksen tulee ylittää teoskynnys eli yltää teostasoon. Tekijänoikeus ei edellytä muodollisuuksia, kuten rekisteröintiä tai ©-merkin käyttöä.

Teoksen muunteluun ja kääntämiseen tarvitaan alkuperäisen tekijän lupa. Teoksen muuntelua on esimerkiksi kuvan muokkaaminen ja rajaaminen, kirjan dramatisointi tai elokuvaaminen, sävellysteoksen uudelleen sovittaminen jne.

? ©-MERKIN KÄYTTÖ

Suomen tekijänoikeuslaki ei edellytä ©-merkin käyttöä. Merkin käytöllä on kuitenkin informatiivinen merkitys. Tavallisesti julkaisuissa ja verkkosivuilla ilmoitetaan ©-merkin käytön yhteydessä tekijän, kustantajan tai oikeudenhaltijan nimen lisäksi teoksen julkaisuvuosi.

Kenelle tekijänoikeus syntyy?

Tekijänoikeus syntyy aina sille luonnolliselle henkilölle, joka on luonut teoksen. Tekijän iällä ei ole merkitystä, eli alaikäinenkin on tekijänoikeuslaissa tarkoitettu tekijä.

Tekijä voi sopimuksella luovuttaa tekijänoikeutensa kokonaan tai osittain jollekin toiselle, esimerkiksi oppilaitokselle tai kustantajalle. Luovutuksen saajasta tulee oikeudenhaltija. Teoskappaleen, kuten kirjan, elokuvatallenteen tai taulun omistaminen ei merkitse, että henkilöllä olisi myös sen teoksen tekijänoikeudet.

Tekijänoikeus syntyy samalla kun teoskin.

? OIKEUDENHALTIJA

Oikeudenhaltija on se, jolle tekijänoikeuslain mukaiset oikeudet kuuluvat. Oikeudenhaltija voi olla teoksen alkuperäinen tekijä, kuten kirjailija, oppikirjantekijä, sanoittaja, säveltäjä tai elokuvaohjaaja. Oikeudenhaltija voi olla myös se, jolle tekijä on siirtänyt tekijänoikeutensa kuten kustantaja, tuottaja, yritys tai oppilaitos. Usein tekijänoikeuksia on sekä tekijällä että kustantajalla.

Mitä ovat lähioikeudet?

Tekijänoikeuslaissa suojataan myös eräitä tekijänoikeutta muistuttavia oikeuksia. Näitä kutsutaan lähioikeuksiksi. Lähioikeuksia ovat esittävän taiteilijan oikeudet, äänitetuottajan ja elokuvatuottajan oikeudet, luettelo- ja tietokantasuoja, radio- ja tv-yritysten oikeudet, oikeus valokuvaan sekä uutissuoja.

Lähioikeudet suojaavat esimerkiksi teoksen esitystä, äänitallennetta, kuvattalennetta ja valokuvaa. Myös niiden käyttöön ja kopioimiseen tarvitaan oikeudenhaltijan lupa. Valokuvat ovat tekijänoikeuslain suojaamia teoksia, kun ne ylittävät teoskynnyksen.

Lähioikeudet muistuttavat tekijänoikeuksia monella tavalla. Merkittävin ero lähioikeuksien ja tekijänoikeuden välillä koskee suoja-ajan pituutta. Lähioikeus-suojan saaminen ei edellytä itsenäisyyttä ja omaperäisyysvaatimuksen täyttymistä.

Kuinka kauan tekijänoikeus on voimassa?

Tekijänoikeus on voimassa tekijän elinajan ja 70 vuotta hänen kuolinvuotensa päättymisestä. Kun teoksella on useita tekijöitä, kuten esimerkiksi elokuvissa, suoja-aika lasketaan viimeksi kuolleen tekijän kuolinvuodesta.

Lähioikeuksien suoja-aika on useimmiten 50 vuotta tallentamis-, esittämisen, valmistamis- tai lähettämivuodesta tai valokuvan ottamisvuoden päättymisestä. Äänitallenteen ja siihen tallennetun esityksen suoja pitenee 70 vuodeksi äänitallenteen ensimmäisestä julkaisemisesta tai muusta yleisön saataviin saattamisesta, jos mainittu toimi tapahtuu 50 vuoden kuluessa esityksestä.

SÄHKÖISTEN YLIOPIILASKOKEIDEN HARJOITTELU ABITTI-JÄRJESTELMÄSSÄ

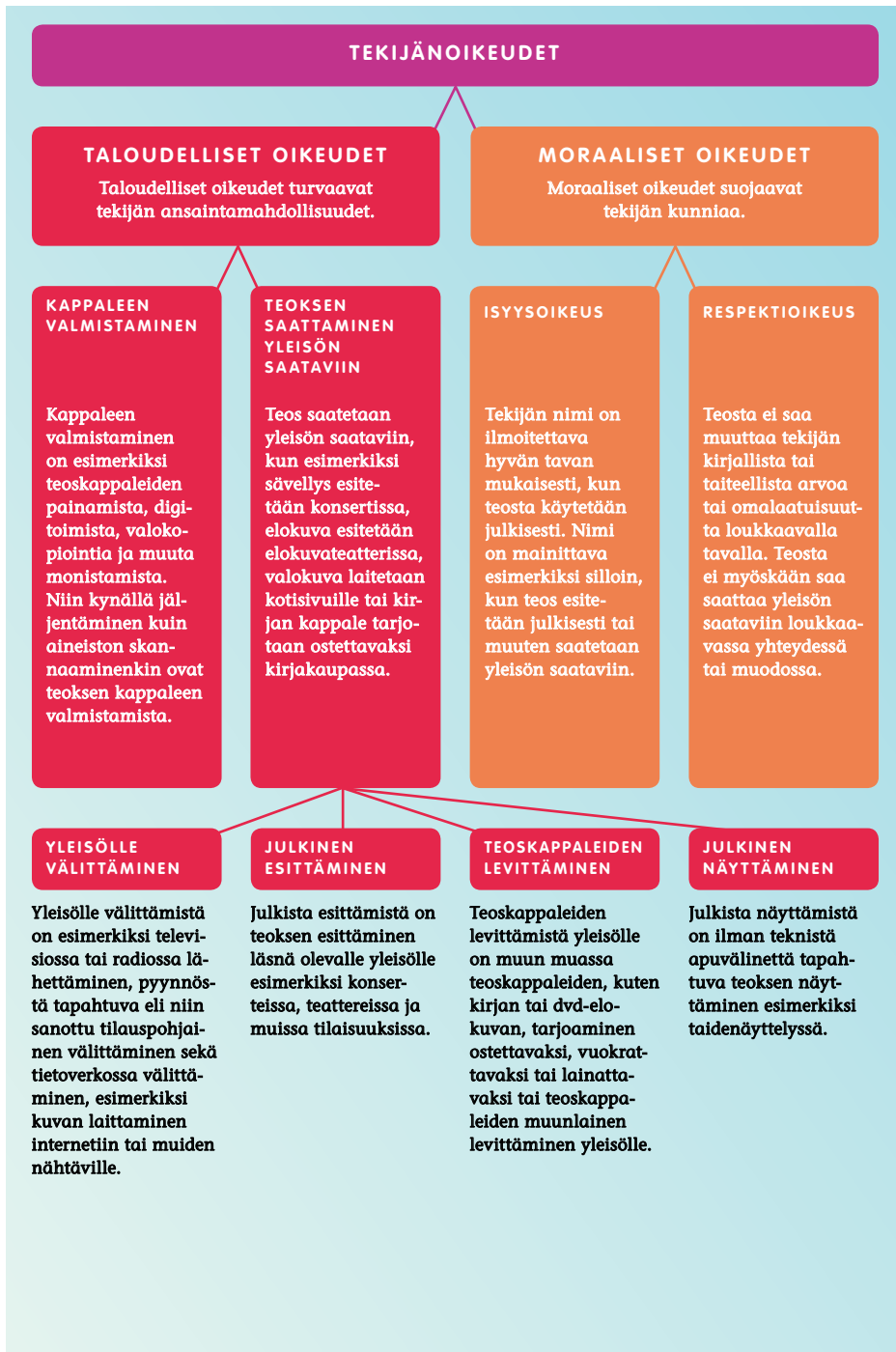
Opettaja voi oppilaitosten kopiointiluvalla skannata ja kopioida kuvia ja artikkeleita kirjoista, lehdistä ja muista painetuista julkaisuista sekä verkkosivuilta ja tallentaa nämä suljettuun Abitti-koejärjestelmään tekemänsä harjoitustehtävän yhteyteen. Opettaja voi myös tallentaa Yle TV1 -, Yle TV2 -, MTV3- sekä Yle Teema & Fem -kanavilta tallentamiansa ohjelmia tai niiden osia suljettuun Abitti-järjestelmään tekemänsä tehtävän yhteyteen. Tallennetut aineistot saavat olla Abitti-järjestelmässä oman opetusryhmän saatavilla.

ETÄOPETUS

Oppitunnin tai luennon tallentamiseen ja välittämiseen etäopetuksessa tarvitaan opettajan tai luennoitsijan suostumus. Myös suullinen esitys, kuten luento tai esitelmä, saa tekijänoikeussuojaa ollessaan riittävän itsenäinen ja omaperäinen.

Opettajan esityksen lisäksi oppitunneilla käytetään paljon tekijänoikeuden suojaamia teoksia, kuten oppikirjan sivuja tai lehtiartikkeleita. Kun oppitunti tallennetaan etäopetusta varten, myös nämä teokset näkyvät tallenteella. Teosten tallentamiseen osana etäopetusta tarvitaan kaikkien tallenteella näkyvien teosten oikeudenhaltijoiden lupa.

Oppilaitosten kopiointilupa mahdollistaa teosten tallentamisen etäopetuksessa ilman, että jokaiselta oikeudenhaltijalta täytyy erikseen pyytää lupa. Oppilaitosten kopiointiluvalla oppitunnin saa välittää oppilaitoksen suljetussa verkossa suorana tai tehdä siitä tallenteen, jonka oppilaat voivat katsoa myöhemmin. Aineisto saa olla kyseisen opetusryhmän oppilaiden saatavilla opettavan kurssin tai opintokokonaisuuden ajan. Aineiston julkaisemiseen internetissä tarvitaan erillinen lupa oikeudenhaltijoilta.

Mitä oikeuksia tekijä saa?

Tekijänoikeus koostuu taloudellisista ja moraalisisista oikeuksista. Tekijällä on yksinoikeus päättää, valmistetaanko hänen teoksestaan kappaleita ja saate-taanko teos yleisön saataviin. Lisäksi tekijä saa päättää, saako hänen teostaan muunnella, kääntää toiselle kielelle, esittää tai ilmaista toisessa kirjallisuuden tai taiteen lajissa tai toista tekotapaa käyttäen. Viereisen sivun taulukosta ilmenee, mitä taloudelliset ja moraaliset oikeudet sisältävät.

Mistä lupa teosten käyttämiseen?

Luvan teoksen käyttöön voi myöntää teoksen tekijä tai teoksen muu oikeudenhaltija. Tavanomaisia teoksen käyttötilanteita, joihin tarvitaan lupa, ovat esimerkiksi kirjan tai artikkelin valokopioiminen, skannaaminen ja tallentaminen tietoverkkoon, muiden ottamien kuvien tallentaminen internetiin, kuvien käyttäminen erilaisissa julkaisuissa tai omissa esityksissä sekä musiikin tai videoiden lataaminen tietoverkkoon. Myös internetissä olevien teosten ja valokuvien käyttö vaatii oikeudenhaltijan luvan hankkimista.

PAINETTUIJEN JULKAISUJEN SKANNAAMINEN

Kirjojen, artikkelien, kuvien ja muiden painettujen julkaisujen skannaamiseen tai muulla tavalla digitoimiseen tarvitaan oikeudenhaltijan lupa. Kopioston kopiointiluvalla opettaja saa skannata ja kopioida osia painetuista julkaisuista osaksi omaa opetusmateriaaliaan ja jakaa materiaalin oppilaille oppilaitoksen sisäverkon kautta. Kyseisen opetusmateriaalin voi myös valokopioida oppilaille.

Joissakin tapauksissa luvan voi saada tekijänoikeusjärjestöltä, jolle oikeudenhaltijat ovat antaneet valtuuden myöntää puolestaan teosten käyttöluvia. Tällaisia tekijänoikeusjärjestöjä ovat Gramex, Kopiosto, Kuvasto, Sanasto, Teosto ja Tuotos. Tekijänoikeusjärjestöistä saa luvia myös teosten oppilaitoskäyttöön. Opetushallitus on hankkinut joitakin teosten käyttöluvia oppilaitoksille keskitetysti, kuten kopiointiluvan sekä opetus-tallennusluvan.

YOUTUBE-VIDEOIDEN ESITTÄMINEN

Elokuvien esittämiseen koulussa tarvitaan aina lupa. YouTube-videot ovat yleensä elokuvateoksia, joiden käyttöön tulee pyytää lupa oikeudenhaltijalta. Joissakin tapauksissa videoiden käyttö opetuksessa on voitu sallia esimerkiksi avoimella lisenssillä.

On huomattava, että YouTubessa oleva aineisto on saatettu ladata verkkoon ilman oikeudenhaltijan suostumusta. Laittomasti verkkoon ladattua sisältöä esittäminen ei ole sallittua.

ELOKUVIEN ESITTÄMINEN KOULUSSA

Elokuvan esittäminen opetuksessa on julkista esittämistä, johon tarvitaan lupa. Tavalliset vuokraelokuvat, kaupasta ostettavat tai kirjastoista lainattavat elokuvat on tarkoitettu vain yksityiskäyttöön. Niiden esittäminen luokalle tai oppilaitosryhmälle edellyttää esitysluvan hankkimista. Esityslupia myöntävät kotimaisten elokuvien osalta AV-tuotantoyhtiöiden tekijänoikeusyhdistys Tuotos ja ulkomaisten elokuvien osalta M&M Viihdepalvelu Oy. Myös koulun iltapäivä- ja elokuvakerho tarvitsee luvan elokuvien esittämiseen.

Miten tekijänoikeus toimii tietoverkoissa?

Myös internetissä oleva aineisto on tekijänoikeiden alaisuudessa, ja sen käyttöön sekä kopioimiseen tarvitaan oikeudenhaltijan lupa. Sosiaalista mediaa, kuten blogeja, Facebookia ja muita yhteisöllisiä palveluita ja siellä olevia tai sinne ladattavia aineistoja koskevat niin ikään tekijänoikeussäännökset.

Internetsivustojen selaaminen ja näyttäminen opetuksen tai luennon yhteydessä esimerkiksi videotykin avulla on sallittua, eikä siihen tarvita erillistä lupaa. Sen sijaan verkossa saatavilla olevia videoita ja elokuvia ei saa esittää opetuksessa ilman lupaa. Julkisesta esittämisestä kouluissa lisää sivulla 10.

Internetissä olevan tekijänoikeuden suojaaman aineiston käyttöön, kuten kuvien tai tekstin kopioimiseen tai tallentamiseen oppimisympäristöön tai omaan esitykseen, tarvitaan oikeudenhaltijan lupa. Kopioston kopiointiluvalla saa

? ELOKUVATEOS

Elokuvat, tv-ohjelmat ja muut audiovisuaaliset teokset ovat elokuvateoksia.

Myös internetissä olevien teosten ja valokuvien käyttö vaatii oikeudenhaltijan luvan.

kopioida vapaasti internetissä saatavilla olevia kuvia ja tekstiaineistoa, kuten lehtiartikkeleita ja tutkimusraportteja tai niiden osia. Oikeudenhaltija on voinut sallia teostensa käytön niin sanotulla avoimella lisenssillä tai esimerkiksi sivuston käyttöehdoissa. Tällöin erillistä lupaa ei tarvitse hankkia.

Kopioston kopiointilupa kattaa internetistä tulostamisen. Opettaja voi tulostaa esimerkiksi verkkolehden artikkelin jaettavaksi oppilailleen.

? AVOIMET LISENSIT

Creative Commons on yksi yleisimmistä vapaan käytön lisensseistä. Oikeudenhaltija on voinut sallia CC-lisenssillä teoksensa käytön valitsemallaan tavalla. CC-lisenssi näkyy verkkosivustolla kuvakkeina, jotka osoittavat, miten teosta saa käyttää.

LINKITTÄMINEN

Opettaja voi liittää omaan esitykseen tai lähettää oppilaille sähköpostilla suoran linkin verkosta löytyvään aineistoon, esimerkiksi lehtiartikkeliin tai videoklippiin. Suoralla linkillä tarkoitetaan linkkiä, jota klikkaamalla siirrytään alkuperäiselle sivustolle, jossa aineisto on. Linkittämisen tulisi tapahtua mieluiten linkitettävän sivuston pääsivulle, josta sivuston käyttöehdot yleensä löytyvät.

ARTIKKELIEN KÄYTTÖ KÄÄNNÖSHARJOITUKSISSA JA KIELTEN OPISKELUSSA

Oppilaitosten kopiointiluvalla opettaja voi käyttää opetustilanteissa erilaisia tekstimateriaaleja käännoharjoituksissa. Lupa kattaa sekä kotimaisen että ulkomaisen aineiston. Opettaja voi kopioida oppilaille esimerkiksi ulkomaisia lehtiartikkeleita ja käyttää niitä käännoharjoitusten tekemiseen opetustilanteessa. Kopiointiluvalla opettaja voi myös muokata artikkelia helpommaksi kielten oppitunnille. Aineistoja kopioitaessa, käytettäessä ja muokatessa tulee tekijän ja julkaisun nimi merkitä kopioon tai aineiston yhteyteen hyvän tavan mukaisesti.

Millaiseen käyttöön ei tarvita lupaa?

Tekijänoikeuslaissa on joitakin säännöksiä, joiden nojalla teoksia saa käyttää ilman oikeudenhaltijan lupaa.

Yksityinen käyttö

Teoksesta saa valmistaa muutaman kappaleen yksityiseen eli omaan ja perheen käyttöön. Yksityinen kopiointi korvataan oikeudenhaltijoille hyvitysmaksuna. Oppilaitoksessa tapahtuva kopiointi ei ole lain tarkoittamaa yksityistä käyttöä, joten teosten käyttöön opetuksessa tarvitaan yleensä lupa.

Tietokoneohjelmien ja digitaalisessa muodossa olevien tietokantojen kopiointi ei ole sallittua edes yksityiskäyttöön.

Siteeraus

Teoksesta saa hyvän tavan mukaisesti ottaa suoria lainauksia. Sitaatilla tulee olla asiallinen yhteys teokseen, jossa sitaattia käytetään. Siteeraaminen on sallittua vain tarkoituksen edellyttämässä laajuudessa. Kun siteeraa teosta, on mainittava siteerattavan teoksen ja tekijän nimi.

Julkinen esittäminen opetuksessa

Opetuksessa saa esittää muita julkaistuja teoksia paitsi elokuva- ja näytelmäteoksia.

JULKINEN ESITTÄMINEN KOULUISSA

Kouluissa opetuksen yhteydessä saa vapaasti esittää muita julkaistuja teoksia kuin elokuva- ja näytelmäteoksia.

Elokvien ja näytelmien esittäminen koulussa edellyttää aina lupaa. Lupa on hankittava sekä oppitunnilla että koulun järjestämässä muussa tilaisuudessa tapahtuvaan elokuvien ja näytelmien esittämiseen.

Opetushallitus on hankkinut Kopiostolta, lähettäjäryhtyksiltä ja av-teosten tuottajia edustavalta Tuotokselta opetustallennusluvan peruskouluille, lukioille ja ammatillisille oppilaitoksille. Opetustallennusluvalla saa tallentaa Yle TV1 -, Yle TV2 -, MTV3- sekä Yle Teema & Fem -kanavilta muita ohjelmia paitsi elokuvia, mainoksia ja ulkomaisia jatkuvajuonisia sarjoja sekä esittää opetuksessa Yle Arenasta ja Elävästä arkistosta kotimaisia ohjelmia.

YKSITYISEN KOPIOINNIN HYVITYS

Yksityisen kopioinnin korvauksella eli hyvityksellä mahdollistetaan kuluttajille laillinen ja helppo tapa kopioida teoksia omaan tai lähipiiriin käyttöön. Yksityisen kopioinnin hyvityksellä kompensoidaan luovan työn tekijöille, esittäjille ja tuottajille sitä, että heidän teoksiaan, kuten musiikkia tai elokuvia, kopioidaan yksityiseen käyttöön. Korvaus tilitehtään luovan työn tekijöille, esittäjille ja tuottajille.

Voiko tekijänoikeuden siirtää toiselle?

Tekijä voi siirtää tekijänoikeudet jollekin toiselle. Tekijänoikeus voidaan luovuttaa kokonaan tai osittain. Mitään erityistä muotoa ei sopimiselle ole asetettu, mutta on suositeltavaa sopia siirtämisestä kirjallisesti. Tekijänoikeudet voivat siirtyä myös perintönä tai testamentilla.

Moraalisia oikeuksia ei voi luovuttaa. Ne jäävät tekijälle, vaikka taloudelliset oikeudet olisi luovutettu kokonaan.

Esimerkiksi opettajalla on tekijänoikeus itse tekemäänsä oppimateriaaliin, ellei hän ole siirtänyt tekijänoikeuksiaan työnantajalleen. Oppilaitokselle voi siirtyä käyttöoikeuksia opettajan tekemään oppimateriaaliin, jos oppimateriaalin tekeminen kuuluu opettajan työtehtäviin.

Mitä seuraa teosten luvattomasta käytöstä?

Mikäli toisen tekemää teosta on käytetty luvatta, on tekijänoikeuksia loukannut henkilö velvollinen maksamaan tekijälle kohtuullisen hyvityksen teoksen luvattomasta käytöstä. Jos loukkaus on tahallinen tai tuottamuksellinen, on lisäksi suoritettava korvaus muustakin menetyksestä ja vahingosta.

Tekijänoikeuden loukkauksesta voi seurata myös rikosoikeudellinen rangaistus.

Tekijänoikeuksia valvovat tekijänoikeusjärjestöt sekä Tekijänoikeuden tiedotus- ja valvontakeskus TTVK.

OPPILAAN TEKEMÄ AINEISTO

Myös oppilaille syntyy tekijänoikeus tekemäänsä teokseen, jos teos ylittää teoskynnyksen. Oppilaiden tekemien teosten, kuten piirustusten, esitelmien, runojen tai valokuvien käyttämiseen tarvitaan aina oppilaan lupa. Jos oppilas on alaikäinen, tulee lupa kysyä huoltajilta. Opettaja ei saa esimerkiksi laittaa oppilaan tekemää aineistoa verkkoon ilman oppilaan tai hänen huoltajiensa lupaa.

Vapaatakin aineistoa käytettäessä tulee mainita tekijän nimi ja lähde.

Lisää tietoa tekijänoikeuksista ja oppilaitosten luvista:

WWW.
KOPIRAITTI.
FI

Kopiraitti on Kopioston ja opetus- ja kulttuuriministeriön tuottama tekijänoikeusopas.
www.kopiraitti.fi

Kopiosto ry
Hietaniemenkatu 2
00100 Helsinki
09 431 521
neuvonta@kopiosto.fi
www.kopiosto.fi

Opetus- ja
kulttuuriministeriö
PL 29, 00023 VALTIONEUVOSTO
www.minedu.fi